

tionnaire Français-Arabe (Beyrut 1890).
5. *Cours Pratique de Langue Arabe*
(Beyrut 1896).

BİBLİYOGRAFYA :

Philip Di Tarrâzi, *Târîhu's-şahâfeti'l-ʿArabiyye*, Beyrut 1913, II, 81-87; L. Şeyho, *Târîhu'l-âdâbi'l-ʿArabiyye fi'r-rubʿil-ʿevvel mine'l-ķar-ni'l-ʿişrîn*, Beyrut 1926, s. 33; Serkis, *Muʿcem*, I, 587-588; J. Fück, *Die Arabischen Studien in Europa*, Leipzig 1955, s. 294-295; F. Tutel, *el-Müncid fi'l-edeb ve'l-ʿulûm*, Beyrut 1960, s. 84; *Mv.A.*, I, 402; Necib el-Akiki, *el-Müştəri-ķûn*, Kahire 1965, III, 1063; III (1980), s. 289-290; Zirikli, *el-Aʿlâm* (Fethullah), VIII, 210; P. Louis Cheikho, "Un Orientaliste Jésuite, le P. Jean Belot (1822-1904)", *el-Meşriķ*, VII, Beyrut 1904, s. 1144-1151; H. Fleisch, "Les Pères Cucche, Belot et Hava, Auteurs de Dictionnaires Arabes", *Arabica*, X/1, Leiden 1963, s. 57-61; a.m.f., "Jean-Baptiste Belot (1822-1906)", *a.e.*, XXV, Leiden 1978, s. 1-9.

SÜLEYMAN TULÜCÜ

BELÜCİSTAN

(بلوچستان)

Pakistan'ın
dört eyaletinden biri ve
İran'da bir bölge.

347.190 kilometrekarelik bir alana sahip olan Belüciistan, ülkenin batısında yaklaşık 24° - 32° kuzey enlemleri ve 60° - 70° doğu boylamları arasında yer alır. Batıda İran, kuzey ve kuzeybatıda Afganistan, kuzeydoğuda Kuzeybatı Sınır Eyaleti, doğuda Pencap ve Sind eyaletleri, güneyde ise Umman denizinin 1062 km. uzunluğundaki sahil şeridiyle çevrilidir. Belüciistan ülkenin en büyük eyaleti olmasına rağmen nüfus bakımından (1981 sayımına göre 4.332.376) kilometrekareye düşen on iki kişi ile en az yoğunluğa sahip olan bölgedir. Ekonomik şartların zor ve gelir seviyesinin düşük olması yüzünden halkın sadece % 25'i şehirlerde oturur. Geriye kalan büyük bir kısım ise eyalet sathına ve aralarında ulaşımı zor, uzun mesafeler bulunan köylerle kasabalara dağılmış durumdadır. Bir kısmı da hâlâ göçebe hayatına devam etmektedir.

Belüciistan'da yüzey şekilleri bakımından yüksek dağlarla geniş, kıraç ve ısızsız bölgeler yanında bereketli yeşil vadilere de rastlamak mümkündür. Eyaletin büyük bir kısmı deniz seviyesinden 600-2000 metreye kadar değişen yükseklikte kıraç bir platodur. Bu yükseklikler ortadaki Berâhûy ve Râskûh sıradağlarında ve özellikle Süleyman dağında 3000 metreye çıkar. Belüciistan 1892'de

ve en şiddetlisi 1935 yılında olmak üzere birkaç kere büyük deprem felâketine mâruz kalmıştır. İklim olarak üç farklı bölgeye ayrılır. Sahil bölgelerinde ılıman, iç kesimlerdeki çöl ve bozkırlarda sıcak, dağlık bölgelerde ise soğuk iklim hâkimdir ve Sibî'de 50° C'ye ulaşan ısının Han Mehtarzi'de 10° C'ye kadar düştüğü görülür. Yağış düzensiz ve seyrek olup yıllık miktarı 76,2 mm. ile 345,6 mm. arasında değişir. Kuşvetli yağışlar sonrası dışında nehirlerin hiçbirinde önemli miktarda su bulunmaz.

Belüciistan zengin bir kültür mirasına ve mücadelelerle dolu bir tarihe sahiptir. Behistun ve Persepolis'teki çivi yazılı eski Persçe kitâbelerde bölgenin ilk ismi Maka, Herodot'a ise Mekia (Mykia) olarak geçer. Bu kaynaklara göre bölgenin ilk sakinleri Hint-Ârî kökenli oldukları sanılan Makalar'dır. Klasik kaynaklarda Gedrosia adıyla anılan Belüciistan daha sonra sırasıyla Persler'in, İskender İmparatorluğu'nun, Seleukos Krallığı'nın, Baktriana Krallığı'nın ve Sâsânî İmparatorluğu'nun bir parçası oldu. VII. yüzyılda Belüciistan dolayındaki Kırmızı Halife Ömer zamanında, Mekkân ise Muâviye zamanında müslümanların eline geçti. Bölge bundan sonra sırasıyla Gazneliler, Gûrîler, İlhanlılar, Safevîler ve Afganlılar'ın hâkimiyetini yaşadı. Çoğunluğu Hint-Ârî ırklara mensup olan çeşitli Belüci-Peştü kabileleri İslâmî fetihten hemen sonra Müslümanlığı kabul etmişlerse de XI. yüzyıla kadar bu yöreye tam olarak yerleşmemişlerdir. XIII. yüzyılda Sind ve Pencap bölgelerinde yerleşen Belüci'lerden Rindler ve Lâşârîler XV. yüzyılda Orta Belüciistan'a doğru yayıldılar. XVI. yüzyılda Mîr Çâkur Han Rind bölgenin tamamını Belüci hâkimiyetine aldı. XVI-XVIII. yüzyıllar arasında Belüci'ler biri Sind'de diğeri Kelât'ta olmak üzere iki bağımsız devlet kurmayı başardılar. Bunlardan Kelât Hanı Nâsır Han Belüci (1750-1795), Afgan şahları Dürrânîler'e bağlı olduğunu ilân ederek bütün Belüciistan topraklarını birleştirdi. 1843'te İngiliz idaresine giren Belüciistan Pakistan'ın doğuş tarihi olan 1947'ye kadar o statüde kaldı.

Pakistan'ın bağımsızlığı ilân edildiğinde Belüciistan ekonomik ve diğer yönlerden bütün Hint yarımadasının en geri kalmış bölgesi idi. Belüci'ler, Belüci, Berâhûy, Peştü ve Urdu dillerini konuşan Peştü, Hezâre, Pencabî ve Sindî topluluklarıyla birlikte yaklaşık 400 kabile, aşiret ve gruba ayrılmışlardı. Asırlardır böl-

geyi ellerinde tutan kabile reisleri (serdar) sosyoekonomik reformları başlatmaktan ziyade yine kendi otoritelerini korumakla meşgul oldular. Ancak 1947 yılından sonra bölgede önemli değişiklikler meydana geldi. 1952'de Belüciistan Devletler Birliği kuruldu; daha sonra 1969'da bölge Pakistan'ın tam bir eyaleti haline getirildi. Bugün Kuetta Sibî, Kelât, Mukran, Huzdâr, Pişin ve Nâsırâbâd idarî birimlerinden oluşan Belüciistan ülkenin önemli bir eyaletidir. Maden kaynakları zengin ve sanayi nisbeten gelişmiş olmakla birlikte bölgede en önemli iş kolu tarımdır. 347.190 kilometrekarelik arazinin sadece 13.887 kilometrekarelik kesimi işlenebilir olmasına rağmen nüfusun % 65'ten fazlası bu sektörde çalışmaktadır. Tarıma elverişli toprakların sulanması yer yer kuyular ve kapalı su kanalları ile yapılmakta, daha çok da yağmurlara bağlı kalmaktadır. Buna rağmen hektar başına elde edilen tahıl ülke genelinde en yüksek düzeydedir ve bölgede yetiştirilen patates, soğan, kavun, karpuz gibi tarla ürünleriyle çeşitli meyveler de çok kalitelidir. Belüciistan kırsal bir bölge olduğu için halkın % 80'i koyun ve çiftlik hayvanı besiciliğiyle meşgul olur. Ancak sanayi de hızla gelişmektedir. Gaddani gemi söküm tesisleri genişlik açısından dünyada üçüncü gelmektedir. Maden bakımından zengin olan Belüciistan'daki rezervler arasında doğal gaz, demir, bakır ve kömür başta gelmektedir.

Okuma yazma oranı devamlı şekilde artarak çok düşük bir düzeyden % 10,3 gibi bir rakama yükselmiştir. Bölgede ulaşım yetersizdir. Eyaletin merkezi olan Kuetta havayolu ve demiryoluyla ülkenin diğer önemli şehirlerine bağlıdır. 1970'te Belüciistan Üniversitesi'nin kurulduğu şehirde Belüci Akademisi, Berâhûy Edebiyat Divanı ve Peştü Akademisi de bulunmaktadır. Bölgede telefon şebekesi ıslah edilmiş ve televizyon radyo istasyonları kurulmuştur. İlgi çeken yerler arasında Ziyârât, Hanna gölü, tarihî Bolan ve Hocak geçitleri dünyaca ünlüdür. Folkloru zengin olan bölgede halk türküleri ve oyunları çok çeşitlidir; ayrıca el sanatları gelişmiş olup birçok kültürel faaliyetin yürütüldüğü merkezler bulunmaktadır.

İran Belüciistanı. Bu coğrafi bölge 173.461 kilometrekarelik bir alana sahiptir (nüfusu 880.000). Bu alan bugün Sîstân ü Belüciistân (181.578 km², nüfusu 1. 205.980 (1986)) idarî biriminin (Ustân) büyük kıs-

minı kapsar. İran'ın güneydoğusunda yer alan bölge kuzeyde Sistan ve Lut çölüyle, doğuda Pakistan Belüciistanı'yla, batıda Kirman'la ve güneyde Umman deniziyle çevrilidir; yağışı az olan topraklarını sulayan Bâhükelât, Bampûr, Bampost, Mâşkîd gibi nehirler bu denize dökülür. Daha çok volkanik dağların bulunduğu bölgenin sert yüzey şekillerine sahip olması ulaşımı zorluklar ortaya çıkarır. Başlıca şehirleri Serâvân, Bampûr, İranşehr ve Mekrân'dır. Gevâter, Çâhbahâr ve Tîs gibi işlek limanlara sahip olmasına rağmen bölge İran'ın en geri kalmış kesimidir. Nüfus yoğunluğu düşük olup halkın çoğunluğunu, göçebe olarak yaşayan ve yerleşik hayata karşı uzun süre direnmiş olan Belüciler ile Beruhuyar teşkil eder. Burada yaptırılan Bampûr ve İranşehr barajları ile termoelektrik santralleri, bölgede yerleşik hayatı sağlamaya yönelik başlıca ekonomik yatırımlardır.

İran Belüciistanı Kaçarlar zamanında Kelât Hanlığı'nın hâkimiyetinden çıktı ve 1872 yılında bu devletle aralarında sınır tesbiti yapıldı. Fakat arkasından iki Belüciistan arasında sınır anlaşmazlıkları başladı ve uzun süre devam eden sürtüşmeler ancak Ocak 1955'te İran'la Pakistan arasında imzalanan bir antlaşmayla çözüme bağlanabildi.

BİBLİYOGRAFYA :

A. W. Hughes, *The Country of Balochistan*, London 1877; Mesud Keyhan, *Coğrafyâ-yı Mu-faşsal-ı İrân*, Tahran 1311, II, 258-262; Mir Kul Khan, *Tarikh-i Balochistan*, Quetta 1956; M. Sardar Khan Baluch, *History of Baluch Race and Baluchistan*, Karachi 1958; a.m.f., *Literary History of Baluchis*, Quetta 1977; R. N. Pehrson, *The Social Organization of the Marri Baluch*, Chicago 1966; W. B. Cornish, *Asia*, London 1972, s. 127-128; E. Fodor — W. Curtis, *Islamic Asia*, The Hague 1974, s. 654, 655-656; Mir Khuda Bakhsh Bijrani Marri Baloch, *Search Lights on Baloches and Balochistan*, Karachi 1974; S. L. Pastner, "Blauch", *Muslim Peoples*, I, 91-97; 1981 *Census Report of Pakistan*, İslamabad 1984; *The Gazetteer of Baluchistan, District Series*, Quetta 1986; Muhammed Takî Han Hekîm, *Genc-i Dâniş* (nşr. Muhammed Ali Sûtî — Cemşid Keyâfer), Tahran 1366 hş., s. 267-278; *Pakistan 1988: An Official Handbook*, İslamabad 1988; Longworth Dames, "Belüciistan", *İA*, II, 493-512; R. N. Frye, "Balüciistan", *EI²* (İng.), I, 1005-1006; Selîm Han, "Belüciistan", *UDMİ*, IV, 867-874; Belüciistan", *DMF*, I, 443-444; "Baluchistan", *EI*, III, 598-647.

M. NAEEM QURESHI

BELVÂ

(bk. UMÜMÜ'İ-BELVÂ).

BELYÜNEŞ

(بليونش)

Cebelitârik Boğazı'nın güney kıyısında tarihi bir şehir.

Arapça'da Belyüneş veya Benyüneş, Portekizce'de Bulhões ve İspanyolca'da Bullones olan şehrin adı, Ortaçağ halk Latince'sinde "üzüm bağı" anlamını taşıyan *Bunyōlex* kelimesinden türemiştir. Bu isim aynı anlama gelmek üzere Faslı seyyah Hasan el-Vezzân'ın (Afrikalı Leon) eserinde Vignones, Marmol'un Afrika'yı anlatan kitabında ise Valdeviñones şeklinde geçmektedir.

Sebte'nin (Ceuta) 8 km. kuzeybatısında kurulan şehir, Cebelitârik Boğazı'na dik inen bir vadide yer alır; batı ve güneyden Cebelimûsâ ile kuşatılmıştır.

İslâmiyet'in bölgeye girişi, Mûsâ b. Nusayr'ın Kuzey Afrika'yı fethi sırasında gerçekleşmiştir. Mûsâ b. Nusayr 712'de İspanya'ya geçerken daha sonra Mersâ Mûsâ diye adlandırılan Belyüneş sınırları içindeki bir limandan hareket etmişti. Belyüneş, Endülüs Emevî Devleti'nin ünlü hâcibi İbn Ebû Âmir'in (ö. 1002) burada yaptırdığı bahçeler içindeki sarayla şöret, sahilde inşa ettirdiği kale ile de önem kazandı. Coğrafyacı Bekrî XI. yüzyılda Belyüneş'i toprakları verimli ve nüfusu kalabalık bir yer olarak anlatır. Şehrin önemi daha sonra Sebte ile birlikte arttı. 1184 yılında Muvahhidî Hükümdarı Yûsuf b. Abdülmü'min, su kaynakları bol olan Belyüneş'ten içme suyu sıkıntısı çeken Sebte'ye yer altı kanallarıyla su götürmeye teşebbüs ettiyse de başaramadı. Bu tasarı ancak 1921 yılında gerçekleşmiş ve kanallarla içme suyu götürülen Sebte'nin ihtiyacı karşılanarak limanının gelişmesi sağlanmıştır. Belyüneş 1342'de Merini ve Kastilya donanmaları arasındaki bir savaşa sahne oldu. XIV. yüzyılda altın çağını yaşadı; XV. yüzyılın başlarında ise binaları, bahçeleri ve su kaynakları ile önemli bir sayfiye yeri idi. 1415'te Portekizliler'in Sebte'yi zaptından sonra 1418'de kısa bir süre Portekiz kraliyet ailesinden birinin mülkiyetine geçti.

Ortaçağ'da zenginlerin bir mesire yeri olan Belyüneş, özellikle Merinîler zamanında meyve bahçeleriyle Sebte yarımadasını besleyen bir kaynaktı ve bu özellikleri sebebiyle şiirlere konu teşkil ediyordu. Bugün de mesirelik özelliğini koruyan ve yaklaşık 1000 nüfuslu bir köy halinde bulunan Belyüneş'te hâlâ

Endülüs mimarisinin ve sanat tesirinin izlerini taşıyan harabelere rastlanmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İdrîsî, *Şifâtü'l-Mağrib*, s. 167; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, I, 493; *el-İstibşâr ft 'acâ'ibi'l-emşâr* (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985, s. 137-138; Himyerî, *er-Rauzü'l-mi'târ*, s. 103; Makkarî, *Ezhârü'r-riyâz* (nşr. Sa'îd Ahmed A'râb — Muhammed b. Tâvîl), Rabat 1398/1978, I, 33-37; İbnü'l-Hatîb es-Selmânî, *Kitâbü Mi'yâri'l-ihtiyâr* (nşr. M. Kemal Şebane), Beyrut 1982, s. 72; M. de Carvajal, *De l'Afrique*, Paris 1887, III, tür.yer.; *Mv.M*, IV, 281-283; *Veżzân ez-Zeyyâtî, Vaşfü İfrîkiyye*, I, 317; *Sebte ve devrühâ ft isrâ' il-fikri'l-İslâmî*, Tatvan 1984, s. 275-276, 291-303; G. S. Colin, "Éty-mologies Maghribines", *Hespéris*, VII, Paris 1926, s. 59-89; L. T. Balbas, "Les Ruinas de Beliounech", *Tamuda*, V, Paris 1957, s. 275-296.

ABDÜRRAHİM B. HÂDDE

BEN ve ÖTESİ

Necip Fazıl Kısakürek'in (ö. 1983) üçüncü şiir kitabı.

1932'de İstanbul'da yayımlanan eserin iç kapağında, başlık altında şiirlerin yazıldığı yıllar olan "1922-1931" yer almakta ve içindekiler de yazılış yıllarına göre bölümlere ayrılmaktadır. Kitabın *Örümcek Ağı*'ndaki (İstanbul 1925) yirmi sekiz şiirden yirmi üçü, *Kaldırımlar*'daki (İstanbul 1928) yirmi bir şiirin tamamı alınmış, yirmi beş yeni şiir ilâveyle *Ben ve Ötesi* altmış dokuz şiirden meydana gelmiştir. Şiirlerini ilk defa bu eserinde bir seçmeye tâbi tuttuğu için *Ben ve Ötesi* aynı zamanda Necip Fazıl'ın şiir koleksiyonunun ilk çatısı kabul edilebilir. Nitekim bu kitapta yer alan altmış dokuz şiirden onu da sonraki şiir kitaplarına alınmamıştır. Bunların bir kısmının şiir tekniği ile dil ve muhteva bakımından zayıf görülmesi, bir kısmının ise aşk konusunda fazla erotik bulunması sebebiyle yeni kitaplarına alınmadığı düşünülebilir.

147 sayfa olan *Ben ve Ötesi*'ne şair ilk iki kitabında olduğu gibi önsöz koymamıştır. Necip Fazıl "ben" kelimesini oldukça fazla kullanan bir şairdir. 1924'te yazdığı "Ben" adlı şiiriyle daha sonraki yıllarda yazdığı eserleri göz önüne alınırsa bu mizacın kitabına "ben" ve dıştaki dünya mânasına "ötesi" şeklinde yansımaları, hem psikolojik bir âmil hem de fikrî muhteva olarak açıklanabilir.

Ben ve Ötesi'ndeki yirmi beş yeni şiirin çoğu 1929-1931 yılları arasında ya-